

Домашната кукумявка – таен съсед и непознат приятел

Асен Изнатов

Когато започвах да работя по дипломната си работа през осемдесетте години на миналия век и тряб-

ваше да избира тема, се спрях на нещо, което ми даде възможност да пътувам из цяла България – разпространението на домашната кукумявка. Беше госта ангажиращо, а и съвпадна с трудни за страната икономически времена, но пък бе наистина интересно. Първите ми пътувания бяха по един от проектите за обитатели на скалните местообитания. Въпреки че се опитах всячески да успея да посетя и най-отдалечените кътчета, времето започна да ме притиска. Наложих се да споделя проблемите си с колеги и приятели, за да успея навреме да събера данни за отпуснатия ми срок и да покрия цялата страна. За моя голяма радост – откликнаха много хора.

Интересно бе, че освен голямата методологическа помощ от известни български учени, получих подкрепа и от

Несъмнено домашната кукумявка е един от най-интересните видове сови. Наричана още обикновена, тя е и една от най-срещаните, най-видими и разпознаваеми нощни грабливи птици.

Българското груже-ство за защита на птиците (БДЗП). Успях да направя анкета и да я разпратя на кметовете

на отдалечени общини, където нямаше как да се отиде на място. Анкетният лист включваше сравнения между няколко сови и за мое голямо учудване хората по места различаваха кукумявката от гругите сови, като често споделяха и за различни поведенчески реакции при съжителство или лов. Накрая се получи интересна работа, която всъщност ме вдъхнови да я продължа по-късно и да прерасне в едно по-мощно изследване.

Домашната кукумявка е гребна на ръст в сравнение с повечето сови и тежи около 150 – 160 грама. Женската е по-егра от мъжката, но няма полов диморфизъм т.е. няма видима разлика между двата пола. Оперението я прави трудно забележима, освен ако не я видите да стърчи на покрива, понякога като комин. Горната част е кафеникава със светли петна,

а отдолу е по-светла и с тъмни петна. При повечето сови пръстите са покрити с пера, докато при нея има редки четинки. Ирисът е яркожълт. Домашната кукумявка лесно се разпознава и трудно може да бъде обърквана с други сови. Няма „уши“, а и е с по-дребна глава.

Разпространена из цялата страна, но на по-голяма надморска височина се среща рядко. Почти цялата българска популация гнезди в населени места, като само в София е имало 140 двойки през осемдесетте и деветдесетте години на миналия век. Естествените ѝ местообитания са скали, отвесни брегове, хралупи в крайнини на гори или единични гървета. Повечето двойки предпочитат да обитават тавани или запустели постройки. Привечер и нощем често можем да я чуем да се обаждат с крясъци от силното „куку-мяу“ го много нежни и не толкова типични звуци, като гукане, подобно на гугутката. Интересни са народните названия, като явно са свързани с нейното обаждане – кукувия, кокумак, кукувейка, хут, ут, уйка и кукумео. Най-често се обаждат в края на зимата и началото на пролетта и образуват постоянни двойки. Един холандски колега има интересно наблюдение във връзка с това. Една от двойките, които той наблюдавал със скрита камера, отбеляжала хралупата си от бялка. Набезите

Кукумявките често се настаняват по покриви и тавани

продължавали няколко часа и двете птици самоотвержено се бранели, но една нощ мъжката изчезнала. Най-вероятно била убита от бялката. На другия ден, привечер се появил друг мъжки и заед-

Совите могат да бъдат видяни в занемарени и полуразрушени къщи и тогава навяват мрачни мисли

но с него женската този път успяла да се пребори с нашественика. По време на брачния период двете птици имат много интересни игри, включващи лупинги и премиятия. Въпреки че гнездото е скрито в хралупи, между камъни, тухли или цепнатити, както и когато ловуват, двете птици се опитват да

запазят постоянен визуален контакт. При добри години с наличие на достатъчно храна оцеляват всички малки. Птиците, които гнездят в хралупи, нямат нужда от камуфлаж на яйцата, като при открито гнездящите – например гъждосвирците. Като при повечето сови, яйцата са бели. Интересно е и това, че малките се излюпват почти едновременно и няма голяма разлика в размера им. Първоначално ловува едната птица, докато малките се стабилизират, но са доста лакоми и затова по-късно често виждаме родителите им да ловуват и през деня. На около едномесечна възраст са добре оперени и започват да изучават света около гнездото. Тогава е и времето, когато хората намират малки и искат да им помогнат, като ги взимат в къщи и ги хранят с каквото им попадне. По-добре е обаче малките да бъдат оставяни на спокойствие, или ако мястото е опасно, само да бъдат премествани, защото възрастните ги наблюдават и много добре знаят къде са, като продължават да се грижат за тях до есента. С на-

ближаването на зимата малките вече са самостоятелни.

Домашната кукумявка ловува най-активно привечер до полунощ и сутрин. Тя е силна птица и една от малкото, способни да хванат и плъх, който може да бъде доста едър и опасен. Иначе ловува основно гризачи, насекоми, земно-

водни, влечуги и по-рядко птици. Най-голяма част от храната представляват полевки, мишки и земеровки. Несмелите остатъци от храна се изплюват под формата на погадки. Анализът им е начин да се установи точно с какво се е хранила кукумявката. В погадките са намирани дори остатъци от прилепи, което говори колко изкусен летец и ловец е кукумявката. От птиците най-често улавя врабчета, а от насекомите – твърдокрили или бръмбари. Видът на храната е със сезонен характер. През есента и зимата се храни основно с птици и бозайници. Числеността на кукумявката зависи пряко от промените в наличието и числеността на основния хранителен компонент – полевките. Някои гризачи през определен период от време увеличават числеността си многократно – в така наречения каламитет. Тогава много от миофагите също я увеличават – а това са сови, лисици, чакали, мишелови и др. Подобно явление бе наблюдавано през 1989 година. Тогава за съжаление бяха нахвърляни много отрови и намериха смъртта си дори някои световно защитени видове гъски, диви прасета и груги животни, които са се хранили с отровеното зърно. За щастие това вече не се наблюдава или поне не е легално, защото отровите са забранени със закон.

Всъщност домашната кукумявка е сред най-добрите помощници в борбата на човека с разните (така наречени) вредители – гризачи и насекоми. Въпреки че е защитен вид, много хора се опитват да я прогонят или убият поради някакви остарели представи, легенди и поверия. Продубежденията към нея вероятно са останали още от средновековието, но и днес за тях си има научно – или поне логично – обяснение. Когато в една къща останат да живеят само възрастни

Големите кръгли очи са пригодени за нощно виждане, но придават особен израз на тази птица

Гръцка монета със стилизирана кукумявка от V век пр.Хр.

хора, те рядко се качват на тавана, а той се превръща в добро място за гнездене на птиците, където не ги безпокоят. От друга страна обикновено хората си имат домашни животни, заради които около къщата има разнообразие от

Статуята на София в центъра на столицата. На лявата ръка на светицата, която всъщност е езическа алегория на „Божията премъдрост“, е кацнала сова – античен символ на мъдростта

Снимки и рисунки: Асен Игнатов

храна, която привлича гризачи – основната плячка на совите. Така домашната кукумявка намира в тези къщи на гоизживяване не само добро място за гнездене, но и достатъчно храна. Появата на совата не остава незабелязана и хората я чуват, когато се обаждат да предупредят за присъствието си. Разбира се, след време възрастните хора напускат този свят и по този начин кукумявката получава реноме на предвестник на смъртта. Не трябва да забравяме обаче, че това все пак далеч не е единственият „имидж“ на тази интересна птица.

Преди да се превърне в прокоба и нещо като носител на смърт и природ-

ни бедствия, тя е била възприемана и като символ на мъдрост и знание. Една от най-старите статуетки на кукумявка е открита на Крит, датирана от епохата на Критско-Минойската цивилизация между XXIV и XXII в. пр. Хр. В класическата епоха на антична Гърция кукумявката е издигната в почти божествен култ (виждаща нощем, значи – виждаща отвъд заблудата). Тя е била символ на Атина Палада, мозъщата и мъдра гръщеря на Зевс. Богинята често е изобразявана заедно с кукумявка, а е била и покровител на най-мъдрия (и политически най-силен) от гръцките полиси – Атина, който днес е столица на модерна Гърция. От там идва и научното име на вида *Athene noctua*, като в латинския то е заето от гръцки. Совата е била спътник и на етруската богиня Менрва, която се прехвърля в римския пантеон като Минерва, като се идентифицира с елинската Атина Палада – покровителка на науката, изкуствата и занаятите.

Заради този култ кукумявката често е щампована на антични монети. Има я и върху съвременните монети от 1 евро, сечени в Гърция. Изображението на сова върху нея е копие на монета, датирана от V в. пр. Хр. Това е заветът на античността, когато хората са познавали и чувствали природата много по-добре от днешните поколения. А за съжаление все още днес у нас много хора ако чуят кукумявка, очакват нещо лошо, дори предизвестие за смърт. Затова и масово не обичат тази птица, или поне гласа ѝ. Все пак напоследък се наблюдава промяна в отношението на хората към совите и в частност към кукумявката. Тя влиза в употреба и на съвременния маркетинг. Появява се като стилизирано изображение на чантички, торбички и портмонета. Много хора слагат нейна

Асен Игнатов е завършил висшето си образование в СУ „Св. Климент Охридски“, магистър биолог и орнитолог. Работи като асистент в Националния природонаучен музей – БАН. Има научни интереси в областта на орнитологията (фаунистика, етология, екология, зоогеография на птиците) и опазването на природата. Рисува и снима дивата природа. Много от рисунките и снимките му са публикувани в книги, списания и интернет сайтове, а оригиналите са в частни колекции. Специализиран водач на туристи от чужбина с подчертан интерес към богатото биоразнообразие и история на България.

мъдрост Божия“. Според автора совата е символ именно на тази мъдрост, но в дебатите около паметника бе обявявана и за „птица на мрака“. Отливката на совата е висока 1,1м., а цялата статуя се извисява на 26 метра.

Природозащитният статут на домашната кукумявка в Европа е „намаляващ“ (SPEC 3), а в България е защитена на територията на цялата страна (Закон за биологично разнообразие/ЗБР, Приложение 3). Като тенденции на разпространение и численост тя се води „стабилна“, но последните непубликувани изследвания доказват, че има постоянен и плавен спад, както в разпространението, така и в числеността ѝ. Факторите, които влияят, са много и взаимно свързани. Като се започне с ремонтването на къщи и покриви, които остават без отвори и цепнатини, където тя може да гнезди и се стигне до увеличеното използване на торове, пестициди и хербициди, което влияе на нейната плячка и косвено – върху нея.

Какво е необходимо? Напоследък сякаш положителното отношение към кукумявката е факт, но трябва да се регулира по-стриктно ползването на торове, пестициди и хербициди. По възможност трябва да се правят кампании за нейната полезност – тя съвсем обосновано може да се пропагандира като естествен помощник на човека в борбата с гризачи и насекоми. А строителите при ремонт и строеж на покриви и сгради могат да оставят процени или да се правят къщички, където тя да гнезди необезпокоявана. Практика, която вече е доказано ефикасна в Централна и Западна Европа. ■

статуетка на бюрото или шкафа си. Рисувана е върху стени и барелефи.

Впрочем – и в миналото тя е била изобразявана от скулптори и художници върху стени и гробници, както в гревна Гърция, така и при много племена от Централна и Южна Америка. Индианци от Северна Америка са я ползвали за тотем. Там има открити нейни статуетки и дори мумифицирани екземпляри.

В центъра на София също има сова – кацнала на лявата ръка на висока бронзова фигура. Статуята на София от Георги Чапкънов е езическа алегория на християнската светица София или „пре-